Wojciech CHUDY

DAR ŻYCIA LUDZKIEGO W MAŁŻEŃSTWIE I RODZINIE
Konwersatorium Myśli Jana Pawła II (1987-1988)

Spotkania konwersatoryjne Instytutu Jana Pawła II w roku akademickim 1987/1988 poświęcone były tematowi małżeństwa i rodziny. Do tematu tego usposabiała szczególnie 20 rocznica opublikowania encykliki Pawła VI *Humanae vitae*, 1987 rok ogłoszony jako Rok Maryjny, a także ranga problemu małżeństwa i rodziny w świecie współczesnym, jaką akcentuje w swym nauczaniu papież Jan Paweł II. Jednocześnie – jak co roku – cykl konwersatoryjny służył przygotowaniu kolejnej sesji naukowej Instytutu Jana Pawła II organizowanej w roku 1988 w październiku, a poświęconej odczytaniu po 20 latach encykliki *Humanae vitae* (tytuł sesji – „Dar ludzkiego życia").

Środowe spotkania Instytutu w pierwszym semestrze zainaugurował oficjalnie 16 X 1987 r. ks. bp ordynariusz szczecińsko-kamieński Kazimierz Majdański (pełniący też funkcje wiceprzewodniczącego Papieskiej Komisji do Spraw Rodziny oraz kierownika Instytutu Studiów nad Rodziną ATK). W dniu przypadającym na 9 rocznicę pontyfikatu Jana Pawła II ks. Biskup odprawił w kościele akademickim KUL Mszę św. i przedstawił wykład pt. *Ku cywilizacji życia*. Zawarł w nim krytyczną wizję dzisiejszej kultury i cywilizacji, zwłaszcza w aspekcie szacunku dla życia. Stwierdził, iż świat jest dziś ogarnięty kryzysem, który symbolicznie można nazwać następstwem postawy śmierci (szerząca się praktyka aborcji, narkomanii, alkoholizmu itp. zachowań). Ks. bp Majdański zaakcentował wyraźnie, że nadzieję na stworzenie nowych podstaw cywilizacji życia stanowi pontyfikat polskiego Papieża, który sam siebie nazwał „papieżem życia i odpowiedzialnego rodzicielstwa". Wykład zamknął stwierdzeniem, iż cywilizacja życia musi opierać się na szacunku dla wszelkich form życia wynikających z natury osoby ludzkiej.

Wykłady wprowadzające do tematyki dorocznej sesji Instytutu Jana Pawła II, a jednocześnie głównego tematu Konwersatorium Myśli Jana Pawła II w r. ak. 1987/1988 przedstawili dwaj prelegenci: ks. prof. dr hab. Ludwik Szafrański (KUL) w odczycie *Encyklika „Humanae vitae" w perspektywie dwudziestolecia jej ogłoszenia* (9 III 1988 r.) naszkicował kontekst historyczny encykliki Pawła VI, sięgając do encykliki *Castii conubii* (1930), zapoczątkowującej znaczący zwrot nauczania Kościoła w dziedzinie etyki seksualnej i ogólniej – duszpasterstwa małżeństwa i rodziny. Ks. Szafrański wymienił szereg dokumentów Kościoła w tej dziedzinie (niektóre omawiając) aż do czasów dzisiejszych; zaakcentował ponadczasowy charakter norm zawartych w większości tych aktów, zwłaszcza zaś normy przyporządkowującej z istoty akt małżeński miłości i życiu. Również wprowadzający walor – tym razem od strony kontekstu kulturowego encykliki – posiadał wykład ks. doc. dra hab. Józefa Wilka (KUL) zatytułowany: *Humanae vitae wobec zła moralnego*

aborcji i antykoncepcji (16 III 1988 r.). Prelegent przedstawił sytuację pewnego rozprzężenia dyscypliny w posoborowym Kościele powszechnym; ten stan spowodował reakcję duszpasterską i doktrynalną Pawła VI, której jednym z elementów stała się *Humanae vitae* sformułowana wbrew liberalnej opinii naukowców i rzeczników większych swobód seksualnych. Ks. Wilk omówił krótko zawartość encykliki, a następnie falę kontestacji, która powstała po jej ogłoszeniu, a która w mniejszym lub większym natężeniu, w różnych formach trwa do dzisiaj. W trakcie wykładu i w dyskusji wskazano na płaszczyzny szczególnie wystawione na dyskusję, spór i polemikę, ze względu na niejednoznaczne formuły określające te płaszczyzny problemowe w łonie Kościoła. Należy tu interpretacja prawa naturalnego, sprawa tzw. animacji duchowej zarodka, stopnia ingerencji technicznej pomocnej w efektywności aktu seksualnego itp.

Główną grupę prelegentów Konwersatorium Myśli Jana Pawła II stanowili autorzy odczytów przygotowywanych na sesję „Dar ludzkiego życia" (choć wykłady przedstawione do dyskusji na konwersatoriach różniły się często od ostatecznej wersji wykładów zaprezentowanych na sesji październikowej). Na temat samej sesji, jej organizacji (podjętej wspólnie przez Instytut Jana Pawła II KUL oraz Instytut Studiów nad Rodziną ATK), przebiegu (trzy „odsłony" w tej samej obsadzie: Warszawa-Lublin-Szczecin), jej charakteru, struktury i zawartości mówili na posiedzeniu konwersatoryjnym 12 I 1988 r. kierownik Instytutu Jana Pawła II ks. prof. dr hab. Tadeusz Styczeń i ks. mgr Bogusław Szpakowski. Przedstawili roboczy program sesji, poddany następnie dyskusji i zmodyfikowany w trakcie kolejnych „przymiarek" (m.in. po roboczym przeglądzie odczytów w Kazimierzu Dolnym 19 V 1988 r.).

Wykład nawiązujący do tematu przygotowywanej sesji od strony antropologii metafizycznej i teologicznej – *Odpowiedzialne rodzicielstwo a absolutne zło moralne antykoncepcji w aspekcie „Humanae vitae"* – przedstawił (23 III 1988 r.) ks. prof. dr hab. Jerzy Bajda (ATK). Umieścił problematykę encykliki Pawła VI w kontekście wskazań Vaticanum II oraz zaakcentował kontynuację teologiczną i duszpasterską Jana Pawła II w tym nurcie. Rodzicielstwo w oczach współczesnego Kościoła – stwierdził – to wynik włączenia się miłości ludzkiej, miłości dwojga małżonków w miłość Bożą owocującą darem życia ludzkiego. Cała teologia *Humanae vitae*, podkreślił, stawia akcent na istocie miłości, będącej miłością dzieci Bożych, nie zaś na środkach technicznych, wokół których próbują skoncentrować spór oponenci encykliki. Patrząc na sytuację świata w 20 lat po encyklice, dostrzega się kryzys w dziedzinie daru życia. Jego najgłębsze podstawy tkwią w zafałszowaniu doświadczenia bytu, które jest zarazem korzeniem pojmowania istnienia i życia. Błędne widzenie świata prowadzi do urzeczowienia w nim człowieka. Płeć zostaje oderwana w swej wartości i sensie od miłości oraz od płodności. Rewolucja seksualna otrzymuje swoiste wsparcie od rewolucji technicznej.

Kryzysu rodziny współczesnej dotyczyły również inne wykłady zaprezentowane na posiedzeniach Konwersatorium. Prof. dr hab. Teresa Kukołowicz (KUL) dn. 13 I 1988 r. przedstawiła odczyt pt. *Jan Paweł II w obli-*

czu „patologii" życia rodzinnego i małżeńskiego. Opierając się na głównych wypowiedziach Papieża i Stolicy Apostolskiej prelegentka omówiła najczęstsze współcześnie przypadki odchodzenia od normy chrześcijańskiej życia małżeńskiego i rodzinnego (unikanie potomstwa, aborcja, rozwody i rodziny rozbite), a następnie naświetliła ich przyczyny i zarysowała środki zaradcze według Jana Pawła II. Wśród przyczyn najistotniejsze zagrożenie stanowią ideologie antyrodzinne, które nakładając się na właściwą człowiekowi skłonność do grzechu, wypaczają jego poczucie sensu małżeństwa, rodziny i życia. Jan Paweł II, wskazując na potrzeby przeciwstawienia się kryzysowi rodziny przez „naprawę serca" człowieka, ukazuje także potrzebę reformy duszpasterstwa rodziny w naszych czasach. (W formie artykułu odczyt prof. Kukołowicz ukazał się w „Ethosie", nr 5).

Podobną strukturę, choć bardziej konkretny charakter, miał wykład dr Wandy Półtawskiej (Instytut Teologii Rodziny, PAT-Kraków) przedstawiony 2 XII 1987 r. *Świętość małżeństwa zadaniem laikatu.* Prelegentka – należąca wraz mężem, znanym filozofem, do Papieskiej Komisji do Spraw Rodziny – widzi zawartą w małżeństwie misję dążenia do świętości. Małżonkowie wspomagają się wzajemnie w tej drodze: na tym polega sens bycia ze sobą razem w małżeństwie i rodzinie. Spełnianiu tego chrześcijańskiego ideału stają na przeszkodzie, zdaniem dr Półtawskiej, antywartości i postawy specyficzne dla naszych czasów. Są to: deprecjacja czystości przedmałżeńskiej, nierozumienie sakramentu małżeństwa, negacja małżeństwa jako źródła życia, negacja sensu aktów małżeńskich oraz podważanie trwałości małżeństwa. Prelegentka z perspektywy lekarza i działacza obrony życia wskazała na związki między tymi zagrożeniami, np. wśród par stosujących antykoncepcję dochodzi siedem razy częściej do aktu usuwania ciąży niż w populacji par odrzucających antykoncepcję. Dr W. Półtawska wskazała, iż oprócz duszpasterstwa rodzinnego i innych form instytucjonalnej pomocy małżeństwu, na samych małżonkach spoczywa szczególna odpowiedzialność w dążeniu do świętości.

Psychologiczne aspekty kształtowania się rodziny omówiła (27 IV 1988 r.) w przygotowanym w zarysie na sesję październikową wykładzie *Powołanie i wychowanie do rodzicielstwa* prof. dr hab. Maria Braun-Gałkowska (KUL). Po charakterystyce pola semantycznego związanego w świadomości potocznej z pojęciem „powołania", prelegentka zarysowała szczególny walor rodzicielstwa, które jako cel powołania łączy się m.in. z wartościami niezastępowalności, wierności (małżeńskiej), trudu i nadziei oraz radości. Dużą część swego wykładu prof. Braun-Gałkowska poświęciła wychowaniu do rodzicielstwa, którego proces winien zacząć się już we wczesnym dzieciństwie, kiedy tworzą się w psychice pierwsze związki konotacyjne znaczeń i wartości. W procesie wychowawczym prowadzącym do ukształtowania u dziecka postawy pozytywnej względem przyszłego bycia matką lub ojcem prelegentka wyróżniła m.in. modelowanie zachowań oraz nadawanie znaczeń. W dyskusji po referacie zwrócono uwagę, iż pozostając jedynie na płaszczyźnie psychologicznej trudno w takiej analizie obronić się przed zarzutem nieodróżnialności pewnych elementów procesu

wychowawczego od elementów manipulacji, nie ma bowiem wskaźników obiektywistycznych odróżniających te działania. Zarzutu tego nie usuwa również odwołanie się do prawd czysto religijnych; zachodzi potrzeba oparcia tej koncepcji wychowawczo-formacyjnej na podstawach metafizycznych i antropologiczno-filozoficznych.

Kolejnym lekarzem występującym w zespole uczestników sesji „Dar ludzkiego życia" był dr Karol Meissner OSB (Lubin). Zaprezentował on (13 IV 1988 r.) odczyt pt. *Chrześcijański lekarz wobec problemu „Humanae vitae"*. Odczyt stanowił zbiór wskazań praktycznych lekarza-duszpasterza małżeństwa i rodziny osadzony silnie w ramach katolickiej nauki o człowieku i jego powinnościach. O. Meissner widzi rolę lekarza nie tylko w funkcji medycznej, ale również psychiczno-emocjonalnej, podkreśla niewystarczalność czystej wiedzy teoretycznej w komunikacji lekarza z ludźmi potrzebującymi pomocy („Trzeba ruszyć ich emocje!"). Twierdzi, iż główną przyczyną dzisiejszych tragedii ludzkich na tle życia seksualnego i rodzicielstwa jest odziedziczona po scjentyzmie końca XIX i początku XX wieku mentalność deterministyczna, wyrażająca się w przekonaniu „muszę". Prowadzi ona zarówno do postawy: „muszę uniknąć dziecka", jak i do przeciwnej postawy: „muszę mieć dziecko". Ukazanie właściwego wymiaru życia i wolności człowieka oraz granic, jakie tej wolności wyznacza drugi człowiek oraz Bóg – jest ważnym zadaniem lekarza o formacji humanistycznej, zwłaszcza zaś chrześcijańskiej. Jedną z dróg jest doprowadzenie człowieka do podstawowego stanu jego samoświadomości osobowej, której wyrazem jest sąd: „mogę – nie muszę".

Innym odczytem duszpasterskim (także przedstawionym przez lekarza), choć z punktu widzenia organizacji i zadań Kościoła, był odczyt (10 V 1988 r.) ks. dra Kazimierza Kurka (Krajowego Duszpasterza Polski) zatytułowany *Odpowiedzialne rodzicielstwo. Problemy duszpasterza w Polsce*. Prelegent, stwierdzając wyraźny zwrot w duszpasterstwie małżeńskim i rodzinnym po encyklice *Humanae vitae*, wypunktował główne cele działalności Kościoła w tej dziedzinie: troskę o sumienie ludzkie, wychowanie do czystości oraz upowszechnienie metod naturalnych regulacji poczęć. Problemy duszpasterstwa w kraju wynikają przede wszystkim z tradycyjnego pojmowania miłości małżeńskiej zarówno przez małżonków, jak i dużą część księży duszpasterzy, a także z łatwości, z jaką praktyka metod naturalnych zamienia się w praktykę de facto antykoncepcyjną. Ks. Kurek ukazał w obszernym wywodzie popartym wiedzą i przykładami biologiczno-medycznymi sposoby upowszechniania wśród małżonków postawy świadomego dochodzenia do chwili poczęcia dziecka, aby w pełni wolnym wyborem towarzyszyć mu od początku na drodze życia.

Swoistym teologicznym i pastoralnym dopełnieniem tych rozważań było spotkanie medytacyjno-liturgiczne Instytutu zorganizowane 9 XII 1987 r. (Pod kierunkiem ks. Szpakowskiego odbywały się w trakcie sesji „Dar ludzkiego życia" jutrznia i spotkania liturgiczne z udziałem różnych wspólnot religijnych Polski. Były to spotkania o szczególnie podniosłym i wzruszającym tonie.). Liturgię przy akompaniamencie grupy muzycznej Ruchu Światło-Życie odprawił ks. Bogusław Szpakowski – duszpasterz Instytutu Jana Pawła II.

Homilię nt. *Chrześcijański wymiar ludzkiej miłości* wygłosił ks. prof. dr hab. Mieczysław Brzozowski (pracownik KUL-u oraz rektor Wyższego Seminarium Duchownego w Lublinie).

Szereg odczytów Konwersatorium przedstawiono z perspektywy nauk szczegółowych. Od strony socjologicznej, temat kryzysu rodziny w perspektywie ogólnokulturowej podjął dr Adam Stanowski (KUL). W trakcie dwuczęściowej prelekcji (18 XI i 25 XI 1987 r.) zatytułowanej *Kryzys rodziny* omówił charakter modelu konwencjonalnego rodziny, panującego – jak stwierdził – do lat sześćdziesiątych w kulturze zachodniej (cz. I), a następnie kryzys tego modelu oraz szanse postkonwencjonalnego modelu rodziny (cz. II). O ile model tradycyjny opierał się na przekazywanej od pokoleń konwencji postaw i zachowań („tak się robi"), o tyle model ostatnich dziesięcioleci ma według dra Stanowskiego swoje podstawy najczęściej w wyborze wartości i odpowiedzialności człowieka za nie. Odczyt zakończono żywą dyskusją, której istotnym punktem stała się zasadność głównego podziału modeli kultury.

Dwa spotkania zajął dyptyk doc. dr hab. Ewy Jabłońskiej-Deptułowej (KUL) poświęcony rodzinie polskiej rozpatrywanej w aspekcie historii. Na pierwszym spotkaniu (28 X 1987 r.) prelegentka przedstawiła odczyt pt. *Rodzina w przetrwaniu narodowym okresu zaborów*, w którym ukazała model ziemiańsko-chłopski rodziny, stanowiący w czasach zaborów Polski podstawową formę przechowania („ethos narodowy związany z obyczajowością i religią") i obrony („rodzina-twierdza") wartości patriotycznych. moralnych i chrześcijańskich. W chwili odzyskania niepodległości (1918) ten model rodziny stał się podstawą odbudowy państwa i kultury narodowej. W tydzień później (4 XI) doc. Jabłońska-Deptułowa wygłosiła odczyt na temat: *Rodzina obecnie, a korzenie jej tożsamości. Zagrożenia i problemy*. Odczyt stanowił swoisty katalog cech i uwarunkowań dzisiejszej rodziny w Polsce, które z jednej strony, spowodowały zupełny rozpad tradycyjnego XIX-wiecznego modelu rodziny, a z drugiej zaś, przyczyniają się do głębokiego kryzysu moralnego, obyczajowego i kulturowego polskiej rodziny, a co za tym idzie – całego społeczeństwa. Spośród owych kryzysowych cech (kulturowych, ekonomiczno-cywilizacyjnych oraz politycznych) prelegentka wyróżniła jakość najbardziej istotną: „pęknięcie w ogniwie przekazu tradycji i wartości przez rodzinę", które dokonało się w Polsce w latach pięćdziesiątych, kiedy rodzice odeszli pod wpływem nacisków politycznych od religijno-narodowego modelu wychowania swoich dzieci.

W ciągu ostatniego roku w Polsce trwała dyskusja na temat roli szkoły w wychowaniu dzieci. Padło wiele słów krytycznych, zwłaszcza na kanwie ogólnospołecznej debaty w sprawie bulwersującego środowiska katolickie w Polsce podręcznika dla szkół średnich pt. *Przysposobienie do życia w rodzinie*. Na spotkaniu konwersatoryjnym w dniu 7 X 1987 r. prof. dr hab. Maria Braun-Gałkowska przedstawiła wprowadzenie do dyskusji nad tym podręcznikiem. Po rzeczowym zaprezentowaniu zawartości trzech części książki (psychologicznej, seksuologicznej i socjologicznej) referentka dokonała analizy krytycznej jej założeń i idei wychowawczej. De facto jest to podręcznik o funkcji antywychowaw-

czej i silnie demoralizującej. Jego części pierwsza i trzecia, poświęcone rozwojowi jednostki oraz życiu rodzinnemu, zawierają wiedzę o dużym stopniu specjalizacji, przekazaną językiem technicznym i nieciekawym, jest to ponadto wiedza częstokroć przestarzała. Część druga podręcznika – *Życie erotyczne człowieka* – prezentuje wyraźną zachętę do jak najwcześniejszej inicjacji seksualnej młodzieży, sugeruje postawę hedonistyczną jako najkorzystniejszą dla życia erotycznego i propaguje pragmatyczne kryteria zawierania małżeństwa. Całość jest „uatrakcyjniona" zestawem rysunków ilustrujących techniczne podejście do życia intymnego. W całości brak prawie zupełnie tematów tradycyjnie związanych z polskim małżeństwem i rodziną, jak miłość, ofiarność, poświęcenie, wierność, bezinteresowność czy patriotyzm. Prof. Braun-Gałkowska oceniła podręcznik jako szkodliwy dla młodzieży polskiej i stwierdziła, iż jego autorzy – W. Sokoluk, D. Andziak i M. Trawińska – biorą na swoje sumienie ciężar negatywnego kształtowania przyszłych pokoleń Polski. Dyskusja, jaka miała miejsce na konwersatorium, akcentowała szczególnie skrajnie złą – antywychowawczą i często demoralizującą – sytuację współczesnej szkoły polskiej, i ogólnie stała się protestem przeciwko omawianemu podręcznikowi i polityce wychowawczej, której podręcznik ów jest przejawem. (Swoistym zwycięstwem tej i innych reakcji społecznych stało się zawieszenie podręcznika przez ministra w około miesiąc później, a następnie wycofanie go z programu).

Jeszcze jednym spotkaniem konwersatoryjnym Instytutu Jana Pawła II na temat rzeczonego podręcznika było sprawozdanie (2 III 1988 r.) dra Adama Stanowskiego z konferencji Wydziału Filozofii i Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego pt. *Etyka i wychowanie seksualne*. W trakcie referowanej sesji ujawniła się wyraźna opozycja przedstawicieli nauki (bardzo krytycznych względem rzeczonego podręcznika) oraz reprezentantów resortu oświaty. Wyrażono również potrzebę spotkań roboczych na temat wychowania seksualnego polskiej młodzieży; zaproponowano KUL na miejsce takich obrad. W dyskusji po sprawozdaniu dra Stanowskiego rozpatrywano propozycję stworzenia chrześcijańskiego podręcznika wychowania seksualnego, jednak przeważał pogląd o różnorodności form działania i pluralizmie treści podawanych młodzieży.

Dwa odczyty zostały zaprezentowane przez gości zagranicznych. Z wykładem na temat ochrony nienarodzonych gościł w Instytucie Jana Pawła II KUL profesor socjologii w Uniwersytecie Minnesota i zarazem przewodniczący organizacji obrony życia nienarodzonych „Human Life International" (USA) – prof. Paul Marx OSB. Przedstawił on (20 X 1987 r.) odczyt pt. *Godność życia ludzkiego*, w którym poinformował o ogólnej sytuacji w światowym ruchu obrony życia oraz zarysował na podstawie danych statystycznych i badań socjologicznych prawidłowość, jaka zachodzi między upowszechnieniem antykoncepcji a masowością postawy proaborcyjnej. Dominujący na Zachodzie trend lekceważenia życia osób jeszcze nie narodzonych zbieżny jest ideologicznie z powszechnością konsumpcjonizmu i feminizmu. Prof. Marx odwiedzający ostatnio kilka krajów Europy Wschodniej stwierdził, iż dostrzec można tu (m.in. w Polsce)

swoiste i groźne dla zdrowia ludzkiego nakładanie się na popularyzację antykoncepcji i tzw. przerywania ciąży zacofania cywilizacyjnego. Na przykład upowszechniana w naszym kraju spirala, będąca środkiem poronnym, w Stanach Zjednoczonych została prawnie wycofana ze sprzedaży, jako szkodliwa dla zdrowia.

Innym gościem zagranicznym Konwersatorium był prof. dr hab. Antoni Rauscher SJ (RFN), który 20 IV 1988 r. przedstawił wykład *Prawa człowieka w myśli Jana Pawła II*. Ukazał główne przesłanki tej stosunkowo późno, bo w XX wieku ukształtowanej w ramach nauczania Kościoła problematyki. Tradycyjnie prawa człowieka rozpatrywane były w nauczaniu społecznym Kościoła. Wraz z rozwojem nauk o człowieku, zwłaszcza powstaniem filozoficznej i teologicznej koncepcji personalizmu, nastąpił wzrost zainteresowania prawami jednostki w Kościele. Ks. Rauscher odnotował szczególny zakres tej problematyki u Jana Pawła II, zwłaszcza na tle różnorodnych opresji społecznych i politycznych w dzisiejszym świecie.

Z kolei dn. 11 XI 1987 r. prof. Włodzimierz Fijałkowski (Łódź) zaprezentował odczyt pt. *Odrodzenie – otwarcie ku wolności (Czyli rzecz o re-birthingu)*. Wystąpienie miało na celu zapoznanie słuchaczy z nową w Polsce metodą treningu psychoterapeutycznego polegającego na specyficznym sposobie oddychania. Odczyt wzbudził żywą dyskusję. Zwłaszcza zaś twierdzenia o pewnych psychologiczno-moralnych możliwościach metody re-birthingu (np. o możliwości pozbycia się poczucia winy) wywołały szereg wątpliwości nie tylko natury metodologicznej.

W sumie przedstawiono w ramach Konwersatorium Instytutu Jana Pawła II w r. ak. 1987/1988 20 odczytów. Temat życia w małżeństwie i rodzinie podejmowany był w trakcie środowych spotkań z różnych punktów widzenia, od strony namysłu teoretycznego i praktycznego. Naświetlono stan kryzysu rodziny we współczesnym świecie. Zagrożone jest również życie znajdujące swój początek w miłości ludzkiej, a zakorzenione w miłości Bożej. W trakcie odczytów i dyskusji pojawiły się jednak ślady nadziei i optymizmu, znajdujące swoją moc w pełnej wiary i wytrwałości odwadze ocalenia rodziny przed samym człowiekiem, zadufanym w swoją samowystarczalność.